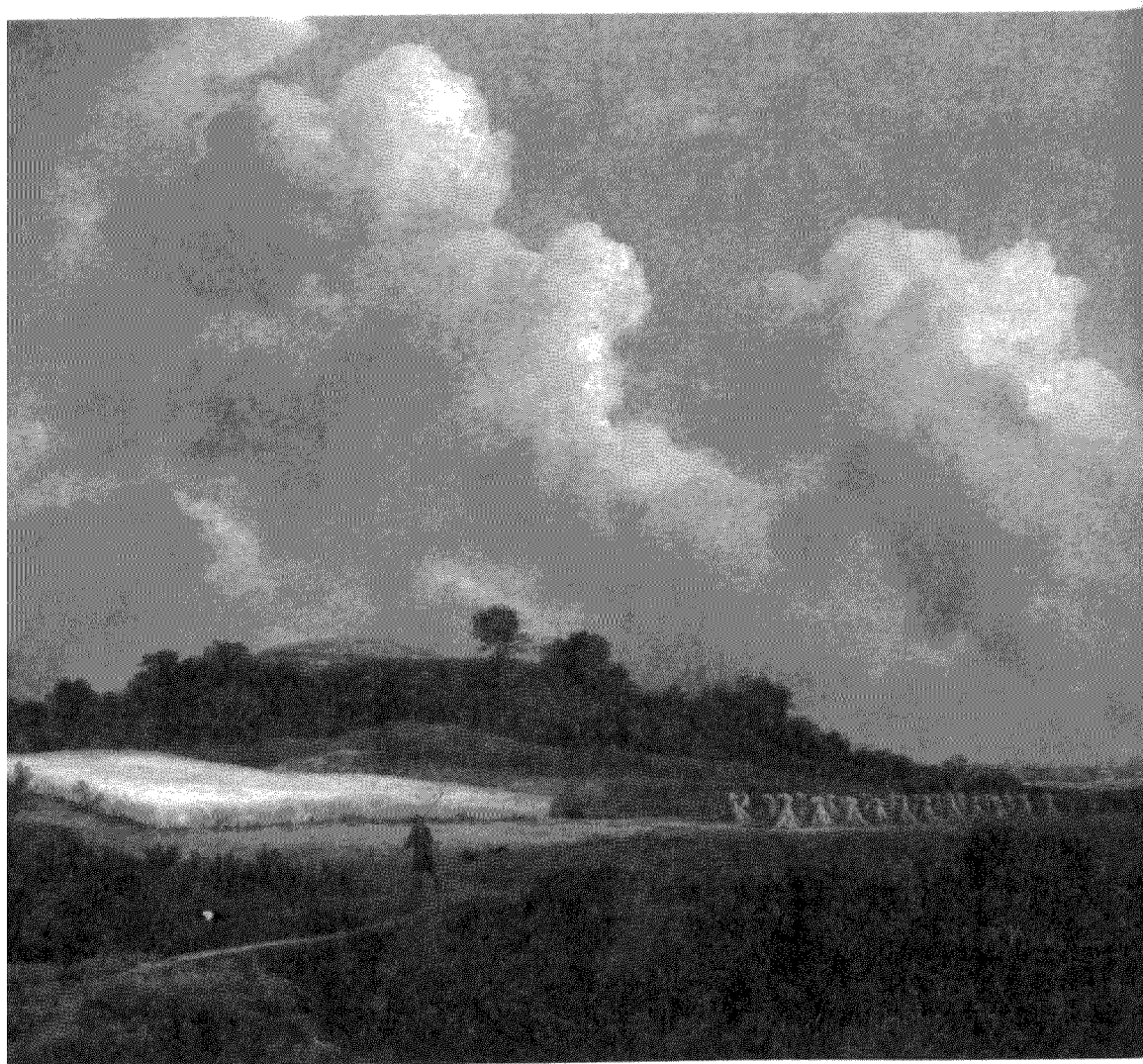

Jacop van Ruisdael, Χωράφια και μακρινή πόλη, 1670

Manuel Bandeira: ένας μεγάλος ανανεωτής ποιητής

Ο Manuel Bandeira, ο πολύ σημαντικός μοντερνιστής ποιητής, γεννήθηκε στο Recife, την πρωτεύουσα του Pernambuco, στη Βορειοανατολική Βραζιλία, το 1886. Ήταν γιος ενός μηχανικού από την περιοχή αυτή. Μετά από μερικά χρόνια, η οικογένειά του μετακόμισε στο Ρίο ντε Τζανέιρο, που ήταν τότε η πρωτεύουσα της χώρας.

Στη νεότητά του, αρρώστησε βαριά από φυματίωση κι αυτό τον υποχρέωσε να διακόψει τις σπουδές του στην Πολυτεχνική Σχολή του Σάο Πάολο. Αναγκάστηκε να διαμένει σε διάφορες πόλεις της Βραζιλίας, οι οποίες διέθεταν ένα κλίμα ξηρό που εμποδίζει την επιδείνωση της αρρώστιας του. Το 1913 θεωρήθηκε απαραίτητο να νοσηλευθεί στο Σανατόριο του Κλαβαντέλ, στην Ελβετία, όπου είχε την ευκαιρία να συναντήσει τον νεαρό τότε Πολ Ελιάρ. Γνώρισε επίσης, από πρώτο χέρι, τη γαλλική συμβολιστική και μετασυμβολιστική ποίηση. Η αρρώστια του καταγράφεται με διάφορους τρόπους, και σε όλες τις περιόδους, στο ποιητικό του έργο. Όταν, όχι τελείως θεραπευμένος, επέστρεψε στη Βραζιλία, έμεινε τον περισσότερο καιρό στο Ρίο ντε Τζανέιρο, όπου εργάστηκε ως καθηγητής της πορτογαλικής γλώσσας και λογοτεχνίας.

Η πρώτη του ποιητική συλλογή, *Η στάχτη των ωρών*, εκδόθηκε το 1917. Ακολούθησαν οι συλλογές: *Καρναβάλι* (1919), *Ο διαλυμένος ρυθμός* (1924), όπου γίνονται φανερά αρχετικά μοντερνιστικά στοιχεία, *Ελευθεριάζοντας* (*Libertinage*) (1930), όπου επιβεβαιώνεται πλήρως η μοντερνιστική στροφή του και ένα προσωπικό, πρωτοποριακό χαρακτήρα υψός. Δεν πήρε μέρος ο ίδιος στην Εβδομάδα Σύγχρονης Τέχνης του Σάο Πάολο, τον Φεβρουάριο του 1922, που έγινε η αφετηρία για την παρατέρα εξέλιξη του μοντερνιστικού κινήματος. Διαβάστηκε, όμως, τη δεύτερη μέρα των εκδηλώσεων, το ποίημά του *Οι βάτραχοι* (*Os sapos*), που έγινε το σήμα κατατεθέν της νέας μοντερνιστικής βραζιλιάνικης ποιησης. Το 1936 εκδόθηκε ένα από τα σημαντικότερα ποιητικά του βιβλία, *Αστέρι του πρωινού*, και την ίδια χρονιά τα πεζά του *Χρονικά της επαρχίας της Βραζιλίας*. Άλλα ενδιαφέροντα βιβλία του: *Mafuá do Malungo* (1948), *Opus 10* (1952), *Αστέρι του βραδιού* (1963), *Αστέρι της ολόκληρης ζωής* (1966). Δημοσίευσε επίσης διάφορα χρονικά κι αναμνήσεις, κριτικά ή φιλολογικά κείμενα, οργάνωσε ποιητικές ανθολογίες και έκανε αρχετές μεταφράσεις: *Μαρία Στιούαρτ* του Σίλλερ, *Μάκμπεθ* του Σαίξπηρ, *Η Καταχθόνια Μηχανή* του Ζαν Κοκτώ κ.ά.

Ο Manuel Bandeira ξεκίνησε την ποιητική του πορεία ως παρνασσιστής και συμβολιστής και αργότερα, από την εποχή που δέχτηκε την επίδραση του Mario de Andrade και του

Oswald de Andrade, η ποίησή του μετεξελίχτηκε, με φυσικό, θα λέγαμε, τρόπο, σε μοντερνιστική. Από την εποχή αυτή και μετά τον έλκυαν ιδιαίτερα οι διάφορες πειραματικές ποιητικές τάσεις, καθώς και οι σύγχρονες πρωτοπορίες και ιδίως η *συγκεκριμένη ποίηση*, της οποίας θα μπορούσε να θεωρηθεί πρόδρομος, όπως μας δείχνουν ορισμένα ποιήματά του. Πράγματι, η ποίησή του, που σημάδεψε όλη την πρώτη περίοδο του μοντερνισμού, και γενικότερα, με τη ριζοσπαστική, ουτοπική και σχεδόν αναρχική διάθεση που τον διαπνέει, την εξέλιξη, μπορούμε να πούμε, όλης της σύγχρονης βραζιλιάνικης ποίησης, εμπεριέχει μια σπάνια ειρωνική και δραματική ένταση και δυναμική και πολλά νεωτερικιστικά και πρωτοποριακά στοιχεία, που αρθρώνονται με τον πιο αντισυμβατικό τρόπο.

Η γλώσσα που χρησιμοποιεί, σε πολλά από τα ποιήματά του, είναι η προφορική, καθομιλούμενη γλώσσα, με τον ιδιαίτερο διαλεκτικό και συντακτικό της πλούτο και τις ιδιομορφίες, αλλά, μερικές φορές, για συγκεκριμένους λόγους και αιτίες, παρεμβάλλει στα ποιήματά του και στοιχεία από λόγιες γλώσσες, νεολογισμούς κλπ. Και πρέπει να σημειώσουμε εδώ ότι όχι μόνο κάνει χρήση σε πολλές από τις συλλογές του, με πολύ δημιουργικό, προσωπικό τρόπο και επινοητικότητα, του ελεύθερου στίχου, αλλά σε μερικά ποιήματά του, με τους πειρατισμούς του πάνω στην ποιητική γλώσσα, τη σύνταξη και τη δομή, ανοίγει καινούργιους δρόμους για τη μετέπειτα εξέλιξη της βραζιλιάνικης ποίησης, όπως το δέχτηκαν, το είπαν και το έγραψαν οι ποιητές του κινήματος της *συγκεκριμένης ποίησης* και όχι μόνον αυτοί. Πέθανε στο Ρίο ντε Τζανέιρο το 1968.

ΔΕΚΑΤΕΣΣΕΡΑ ΠΟΙΗΜΑΤΑ ΤΟΥ MANUEL BANDEIRA

μετάφραση από τα πορτογαλικά: ΑΝΤΡΕΑΣ ΠΑΓΟΥΛΑΤΟΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΤΟΥ ΛΟΥΚΑΣ

Στάση του Λούκας

– Το τρένο δεν σταμάτησε.

Α! αν το τρένο σταματούσε

Η φλογισμένη μου ψυχή

Θα ζητούσε από τη Νύχτα

Δυο στηδη άθικτα.

Στάση του Λούκας

– Το τρένο δεν σταμάτησε.

Α! αν το τρένο σταματούσε

Θα πήγαινα στους βάλτους,

Να κοιμηθώ στη σκοτεινιά
Των νεκρών νερών.

Στάση του Λούκας
– Το τρένο δεν σταμάτησε.

Τίποτα δεν συνέβη
Παρά μονάχα η θύμηση
Του τρομερού φόνου
Που ο χρόνος καταβρόχθισε.

ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΙΑΤΙΚΟ ΠΟΙΗΜΑ

Καθρέφτη, φίλε αληθινέ,
Τις ρυτίδες μου αντανάκλας
Τ' άσπρα μου μαλλιά
Τα μυωπικά και κουρασμένα μου μάτια.
Καθρέφτη, φίλε αληθινέ,
Δάσκαλε του πιστού σχολαστικού ρεαλισμού,
Ευχαριστώ, ευχαριστώ!

Αλλά αν ήσουν μαγικός,
Θα εισχωρούσες ως το βάθος του θλιμμένου αυτού ανθρώπου,
Το παιδί θ' αναάλυπτες που τον στηρίζει,
Το παιδί που δεν θέλει να πεθάνει,
Που δεν θέλει να πεθάνει παρά μ' εμένα,
Το παιδί που όλα τα χρόνια στων Χριστουγέννων την παραμονή
Σκέφτεται ακόμα να βάλει τα καλτσάκια του πίσω απ' την πόρτα.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Ζωή που πεθαίνει και επιζεί
Ποικίλη, παράλογη, άθλια, άπληστη,
Μάταιη!
Αν οποιοσδήποτε ρεπόρτερ με ρωτήσει:
«Τι υπάρχει το πιο όμορφο
Στον άχαρο τον κόσμο;»
Δεν θα δίσταζα·
Θ' απαντούσα:
«Το πιο όμορφο δεν ξέρω να το πω. Όμως

Το πιο θλιβερό,
Το πιο θλιβερό μια έγκυος
Γυναίκα. Οποιαδήποτε έγκυος γυναίκα».

Η ΜΕΓΑΛΗ ΜΟΥ ΘΛΙΨΗ

Η μεγάλη μου θλίψη
Για τα νεκρά πουλάκια
Για τις μικρές αράχνες

Η μεγάλη μου θλίψη
Για τις γυναίκες που ήταν όμορφες κοπέλες
Κι έγιναν άσχημες γυναίκες·
Για τις γυναίκες που ήταν ποθητές
Και έπαψαν πια να είναι.

Για τις γυναίκες που μ' αγάπησαν
Κι εγώ δεν μπόρεσα ν' αγαπήσω.

Η μεγάλη μου θλίψη
Για τα ποιήματα που
Δεν κατάφερα να πραγματώσω.

Η μεγάλη μου θλίψη
Για τις αγαπημένες που
Γέρασαν χωρίς κακία.

Η μεγάλη μου θλίψη
Για τις στάλες δροσιάς που
Είναι το μοναδικό στολίδι
Ενός τάφου.

ΒΑΘΙΑ

Εχτές όταν κοιμόμουν
Στη νύχτα του Άι-Γιάννη
Χαρά ήταν και θόρυβος
Φωνές τραγούδια γέλια
Κοντά στις αναμμένες τις φωτιές
Μέσα στη νύχτα ξύπνησα

Φωνές και γέλια πια δεν άκουγα
Κάτι μπαλόνια μόνο
Περιπλανώμενα περνούσαν
Σιωπηλά
Κάποιες φορές μονάχα
Ο θόρυβος από ένα τραμ
Έκοβε τη σιωπή
Σαν ένα τούνελ.
Πού βρίσκονταν αυτοί που εδώ και λίγο
Χορεύαν
Τραγουδούσαν
Και γελούσαν
Κοντά στις αναμμένες τις φωτιές;
– Είχανε όλοι κοιμηθεί
Είχανε όλοι αφεθεί
Να κοιμηθούν
Βαθιά.

Έξι χρονών σαν ήμουν
Να δω το τέλος της γιορτής του Άι-Γιάννη δεν μπορούσα
Γιατί κοιμόμουν.

Σήμερα τις φωνές εκείνου του καιρού δεν τις ακούω πια
Η γιαγιά μου
Ο παππούς μου
Ο Τοτόνιο Ροντρίγκες
Η Τομάζια
Η Ρόζα
Πού είναι όλοι αυτοί;
– Όλοι κοιμήθηκαν
Όλοι αφέθηκαν
Να κοιμηθούν
Βαθιά.

Η ΕΙΡΗΝΗ ΣΤΟΝ ΟΥΡΑΝΟ

Η μαύρη Ειρήνη
Η καλή Ειρήνη
Η Ειρήνη πάντοτε καλοθιάθετη

Να μπαίνει στον ουρανό φαντάζομαι την Ειρήνη
– Με την άδειά σου, λευκέ μου!
Κι ο Άγιος Πέτρος καλοκάγαθος:
– Έμπα, Ειρήνη. Εσένα άδεια δεν σου χρειάζεται

ΩΡΑΙΟ ΩΡΑΙΟ

Ωραίο ωραίο ωραίο,
Τα έχω όλα όταν τα θέλω.

Τη φωτιά έχω από αστερισμούς σβησμένους εδώ και χιλιετίες.
Και το συντομότατο κίνδυνο – τι ήταν, πέρασε – από τόσα άστρα που πέφτουν.

Έσβησε η αυγή,
Κι εγώ κρατώ τα δάκρυα της αυγής τα πιο αγνά.

Η μέρα έρχεται και με τη μέρα μέσα μου
Της νύχτας το μεγάλο μυστικό να το κατέχω συνεχίζω

Ωραίο ωραίο ωραίο,
Τα έχω όλα όταν τα θέλω.

Την έκσταση δεν θέλω ούτε τα βάσανα,
Δεν θέλω ό,τι η γη μόνο με τη δουλειά το δίνει.

Τα δώρα των αγγέλων είναι απατηλά:
Οι αγγέλοι τους ανθρώπους δεν τους καταλαβαίνουν.

Δεν θέλω ν' αγαπώ,
Δεν θέλω ν' αγαπιέμαι,
Να μάχομαι δεν θέλω,
Στρατιώτης δεν θέλω να 'μαι.

– Την απόλαυση θέλω να αισθάνομαι τα πράγματα τα πιο απλά.

.

ΝΕΚΡΗ ΝΥΧΤΑ

Νεκρή Νύχτα
Κοντά στο ηλεκτρικό φανάρι
Καταβροχθίζουνε κουνούπια τα βατράχια.

Κανένας δεν περνά στο δρόμο
Ούτε ένας μεθυσμένος.

Ενώ υπάρχει σίγουρα γι' αυτήν
Μια λιτανεία από σκιές. Σκιές όλων αυτών
Που πέρασαν.
Αυτών που ακόμα ζουν κι αυτών που ήδη πέθαναν.

Κλαίει το χαντάκι
Η φωνή της Νύχτας...

(Όχι αυτής της νύχτας, αλλά της άλλης της πιο μεγάλης)

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΔΥΟ ΙΝΔΙΩΝ

Ανάμεσα σ' αυτές τις Ινδίες της ανατολής
Και τις δυτικές Ινδίες
Θεέ μου τι τεράστια απόσταση
Πόσοι Ειρηνικοί ωκεανοί
Πόσα δάση κοραλλιών
Πόσα κρύα πλάτη!
Νησιά που η θύελλα ρημάζει
Που οι σεισμοί συγκλονίζουν
Λυπημένες Μαραμπάγιες
Σίφουνες σειρήνες Μήδειες
Ήβες που δεν μπορείς πια
Ψηλές σαν τ' άστρο της αυγής
Μακρινές σαν Ωκεανίες
–Άσπρες, υπερφυσικές–
Απρόσιτες ακρογιαλιές

ΤΟ ΤΕΛΕΥΤΑΙΟ ΠΟΙΗΜΑ

Έτσι θα ήθελα εγώ το στερνό μου ποίημα
Να 'ταν θλιμμένο λέγοντας τα πράγματα τα πιο απλά και τα λιγότερο σκόπιμα
Να 'τανε φλογερό ωσάν λυγμός δίχως δάκρυα
Να 'χε την ομορφιά των λουλουδιών σχεδόν δίχως άρωμα
Την αγιότητα της φλόγας όπου καίγονται τα πιο διάφανα διαμάντια
Το πάθος των αυτόχειρων που σκοτωθήκαν δίχως εξήγηση.

ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΛΙΟ ΡΙΟ

Για την Πασάργκαντα θα φύγω
Εκεί ο βασιλιάς δεν εκθρονίστηκε
Κι εγώ είμαι φίλος του βασιλιά.
Εδώ δεν είμαι ευτυχισμένος
Όλο και πιο ακριβή
Είν' η ζωή, και το παραμικρό πράγμα
Κοστίζει όσο τα ίδια μας τα μάτια.
Η κυκλοφορία είναι μια μιζέρια
Να βγεις με τα πόδια στους δρόμους
Αυτής της πρωτεύουσας
Είναι σχεδόν γενναιότητα
Κι εγώ δεν έχω κάντιλακ
Για ν' ανατρέπω χωρίς οίκτο
Τους συμπολίτες μου διαβάτες.
Αχ! Τι νοσταλγία έχω
Για το Ρίο του άλλοτε
Το Ρίο που είχε μόνο
Πεντακόσιες χιλιάδες κατοίκους
Την πόλη που γνώρισα
Σαν ήλθα εδώ παιδί:
Το παλιό μου μαγνητικό Ρίο
Που ξαναζούσα τις μέρες του
Διαβάζοντας μ' απόλαυση
Το βιβλίο του Κοαρασί
Μια πόλη όπου πλούσιος ή φτωχός
Ήτανε καλό να ζεις.
Κανένας σήμερα δεν φαριστιέται
Όλοι σήμερα, Θεέ μου,
Έχουν στο στόμα τη γεύση την πικρή
Της στέρησης... Άνθρωποι μου
Για την Πασάργκαντα θα φύγω.

ΡΟΝΤΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΤΡΕΙΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΤΟΥ ΣΑΠΟΥΝΙΟΥ ΑΡΑΣΑ

Οι τρεις γυναίκες του σαπουνιού Αρασά με καλούν, μ' αναστατώνουν, μ' υπνωτίζουν
 Αχ! οι τρεις γυναίκες του σαπουνιού Αρασά στις τέσσερις το απόγευμα!
 Το βασίλειό μου για τις τρεις γυναίκες του σαπουνιού Αρασά
 Άλλοι βίαιοι, όχι εγώ, να σπάσουνε την πέτρα
 Για να σας λατρέψουν
 Ονειρεμένες, ανοιχτόχρωμες μιγάδες
 Με τον φεγγαριού το χρώμα που γίνονται ασημένιες
 Για ουράνιες Αφρικανές:
 Που εγώ ζω, υποφέρω και πεθαίνω μοναχά
 Για τις τρεις γυναίκες του σαπουνιού Αρασά!
 Είναι φίλες, είν' αδελφές, είν' ερωμένες αυτές οι τρεις γυναίκες του σαπουνιού Αρασά;
 Είναι πόρνες, διαφημιστρίες, ακροβάτισσες;
 Είναι οι *Τρεις Μαρίες*;
 Θεέ μου είναι οι *Τρεις Μαρίες*,
 Η πιο γυμνή είναι χρυσή πεταλούδα
 Αν η δεύτερη παντρευόταν, έξαλλος θα γινόμουν, θ' άρχιζα να πίνω
 Και δεν θα τηλεφώναγα πια σε κανένα
 Αλλά αν η τρίτη πέθαινε... Αχ, τότε ποτέ πια
 Η αλλοτινή ζωή μου δεν θα 'ταν γιορτή!
 Αν με ρωτούσαν θέλεις να 'σαι έν' αστέρι; Θέλεις να 'σαι βασιλιάς;
 Στον Ειρηνικό θέλεις νησί; Ένα μπαγκαλόου στην Κοπακαμπάνα;
 Θ' απαντούσα: Τίποτα δεν θέλω από όλα αυτά, τετράρχη. Θέλω
 Τις τρεις γυναίκες του σαπουνιού Αρασά,
 Το βασίλειό μου για τις τρεις γυναίκες του σαπουνιού Αρασά

ΜΕΛΑΓΧΟΛΙΚΟ ΜΑΔΡΙΓΑΛΙ

Ό,τι λατρεύω σ' εσένα
 Δεν είναι η ομορφιά σου
 Η ομορφιά είναι μέσα μας που υπάρχει
 Είναι μια έννοια η ομορφιά
 Κι η ομορφιά είναι θλιμμένη
 Θλιμμένη δεν είναι σ' εσένα
 Αλλά σ' αυτό που υπάρχει μέσα της
 Το εύθραυστο κι αβέβαιο

Ό,τι λατρεύω σ' εσένα
 Δεν είναι η εξυπνάδα σου
 Μα το λεπτό σου πνεύμα

Τόσο εύθραυστο και τόσο λαμπερό
Λεύτερο πουλί του βουνού τον πρωινό ουρανό
Ούτε η γνώση σου
Της καρδιάς των ανθρώπων και των πραγμάτων
Ό,τι λατρεύω σ' εσένα
Δεν είναι η μουσική σου χάρη
Που διαρκεί κι ανανεώνεται κάθε στιγμή
Χάρη αέρινη σαν τη δική σου τη στιγμή
Χάρη που ταράζει κι ικανοποιεί

Ό,τι λατρεύω σ' εσένα
Δεν είναι η μάνα που ήδη έχασα
Και ούτε ο πατέρας μου
Ό,τι λατρεύω στη φύση σου
Δεν είναι το πρωινό βαθύ σου ένστικτο
Στο πλευρό σου ανοιχτό σαν μια πληγή
Ούτε η αγνότητά σου. Ούτε η μιαιρότητά σου
Ό,τι λατρεύω σ' εσένα μ' ελεεί και με παρηγοράει
Ό,τι λατρεύω σ' εσένα είναι Η ΖΩΗ!

Ο ΠΟΤΑΜΟΣ

Να 'σαι σαν τον ποταμό που κυλάει
Σιωπηλός μέσα στη νύχτα.
Να μην φοβάσαι τα σκοτάδια της νύχτας.
Αν υπάρχουν άστρα στους ουρανούς να τ' αντανakλάς.
Κι αν οι ουρανοί γεμίζουν από σύννεφα
Είναι από νερό τα σύννεφα σαν τον ποταμό,
Να τ' αντανakλάς κι αυτά χωρίς καημό
Μέσα στα ήρεμα τα βάθη.

•